

mišljenja i komentari

Interna kontrola

N. Raos

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb

Protegoh noge nakon posla jednom lijepom šetnjom Jurjevskom ulicom prema Griču. Hodam ti ja tako i hodam, kad se odjednom lupim dlanom po čelu: "Jao, kako se toga prije nisam sjetio!" Tri sam dana čitao knjige, ulazio u tko zna kakve matematičke labirinte, da bih sve više stjecao uvjerenje kako problem nije doduše nerješiv, no da ću morati potrošiti možda i tri mjeseca rada da ga svladam. A sada se sve pokazalo jasno kao u po bijela dana: sve će sutra biti gotovo već do prve kave!

To je narav istraživanja u teorijskoj kemiji, točnije to je odlika svakog kreativnog rada. Ovaj članak pišem u šest sati ujutro, u nedjelju (kad sav pošten svijet spava) jer mi misli ne daju mira. Riječi i rečenice naviru kao bujica, a ja trebam samo tu bujicu usmjeriti u pravo korito i paziti da se iz njega ne izlije.

Narav kreativnog rada teško razumiju ljudi koji nisu kreativni. Za rad mi ne treba radni stol, mir kabineta: mnogo se bolje osjećam u šumi, u miru prirode, gdje mogu u samoći i bez žurbe pustiti misli da me vode tamo kamo samo one znaju. Nakon toliko godina rada ne treba mi ni olovke ni papira, jer – hvala bogu – jednadžbe mogu rješavati i u glavi.

Rezultat toga je da malo kad odradim svoje radno vrijeme, tj. da svih osam propisanih sati provedem na poslu. Često odlazim do institutske kantine, a znam svratiti i do obližnje pivnice. Bez kompleksa se šećem po institutskom dvorištu, umjesto da – kao neki – glumim kako radim igrajući igrice na kompjutoru.

Dakako da to moje ponašanje nije ostalo nezapaženo, pogotovo od onih koji "stalno rade". Da preduhitrim tračeve, skupih sve svoje radove u posljednje tri godine, ugurah ih u omotnicu i stavih na stol tajnici da ih dade ravnateljici. I priložih pismo u kojem sam napisao kako se po institutu priča da malo radim, pa molim svog poslodavca da se sam uvjeri da to nije istina! Na razgovoru koji je potom uslijedio shvatio sam da je moj strah od tračanja bio posve neopravdan te da moj poslodavac nema nikakva prigovora na moj rad. Dapače!

Zašto vam sve to pričam? Pričam vam zato što je to bio jedini slučaj od kada radim da sam – nepotrebno, uostalom – morao opravdavati svoj rad. Sasvim je sigurno da u tome nisam iznimka. Iako se prema priznanju ljudi iz samog Ministarstva dvije trećine znanstvenika u našim znanstvenim institucijama ne bavi aktivno znanstvenim radom (čitaj: ne zarade svoju plaću), još nisam čuo da bi netko zbog nerada dobio otkaz. Da se netko i odluči da tako što napravi (dade nekome iz tog razloga otkaz), kako bi ga obrazložio? Jedino po čemu se vidi da u našoj sredini ima neradnika je nekakva difuzna maglica mrmljanja i brbljanja koja se oko takvih ljudi širi. Opravdano ili neopravdano? U mom slučaju – vidimo – posve neopravdano.

Zašto je to tako? Tako je to, dragi čitatelji, jer u nas ne postoji prava hijerarhija, a prava hijerarhija podrazumijeva prije svega odgovor-

nost, i to ne samo odgovornost za sebe nego i odgovornost za svoje podčinjene te odgovornost prema svojim nadređenima. Ako moj novak ne radi kako valja, ja mu to moram reći, samo ja i nitko više; ako moj znanstveni projekt ne daje očekivane rezultate, to moram čuti ja od svog ravnatelja, samo ja i nitko više. Vrijedi li ili ne vrijedi znanstveni rad, određuje urednik časopisa – priklonivši se ili ne priklonivši mišljenju recenzentata – samo on i nitko više.

Tako se to radi u civiliziranom svijetu: svatko zna koliko je i za što odgovoran, u kojem opsegu i u kojoj mjeri može i mora donositi odluke.

No kod nas je – kao i uvijek – sve naopako. Napisah s kolegama knjigu, koja nakon rada dvojice urednika i trojice recenzentata ugleda svjetlo dana. A onda dobih pismo u kojem neki postariji znanstvenik piše recenziju na već objavljenu knjigu i još inzistira da se njegove primjedbe prihvate – u drugom izdanju, kad već ne mogu u prvom (jer knjiga je već tiskana!).

Ili drugi, još bliži primjer. U ovom je časopisu, nakon mnogo godina, konačno zaživjela i ova rubrika (u kojoj sam praktički samo ja pisao). Zašto? Zato što se povela naširoka rasprava o vrednovanju znanstvenog rada, točnije počelo se naveliko raspravljati tko je najbolji kemičar, i općenito znanstvenik u Hrvatskoj. I što je najgore, ne vode se više apstraktne rasprave o scientometriji, nego se ide donom: Ja sam bolji od tebe! Čovjek iz mirovine ocjenjuje čovjeka koji još zarađuje svoju plaću – pa ni teoretski ne može biti odgovoran za njegov posao (čitaj: biti mu šef)! Ili – da navedem svoj primjer – moj rad ocjenjuje čovjek s kojim nikad ni na koji način nisam surađivao, kojem nijedan znanstveni rad nisam citirao, kod kojeg – na kraju krajeva – nisam kao student nijedan ispit polagao.

Unreal City – reče pjesnik:* u zemlji u kojoj su znanstvenici uglavnom prepušteni sami sebi, u kojoj radi svatko koliko hoće, u kojoj se dvije trećine znanstvenika nalazi u permanentnom "tihom štrajku", javljaju se nekakvi čudni svati koji hoće krojiti kapu svima i svakome, koji sami sebe proglašavaju za stožere učenosti i standarde znanstvenog rada u Lijepoj našoj. I što je najgore, ne obaraju se na one među nama koji ništa ne rade, nego na zub uzimaju najbolje znanstvenike, valjda zato što su toliko drski da hoće raditi. Za svoju plaću, naravno.

Imao sam tu sreću u životu da sam prije počeo raditi honorarno nego što sam se zaposlio, u državnoj tvrtki, dakako. Stoga sam zavrana naučio da šef nije onaj tko ti može biti uzor, tko je od tebe učeniji, stariji ili pametniji. Šef je – i uvijek je bio – onaj tko drži kesu, onaj tko te plaća da radiš. Njega trebaš slušati, samo njega – i nikog više!

* T. S. Eliot u poemi Waste land.